

Maria Gołębowska

<https://orcid.org/0000-0002-2371-9232>

Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk

Założenia i tezy fenomenologii prawa Carlosa Cossio

Celem tekstu jest syntetyczna prezentacja głównych założeń i tez fenomenologii prawa Carlosa Cossio (1903–1987) – argentyńskiego prawnika, teoretyka i filozofa prawa, który publikował przede wszystkim w języku hiszpańskim¹ oraz angielskim². Jego główne prace dotyczą własnej prawniczej koncepcji fenomenologii, która zarazem jest

Maria Gołębowska – doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie filozofii, profesor nadzwyczajny w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk. Zainteresowania badawcze: filozofia współczesna (fenomenologia, filozofia egzystencji, strukturalizm i poststrukturalizm), nowożytny źródła filozofii współczesnej, zagadnienia teoriopoznawcze, językoznawcze i aksjologiczne. Wybrane publikacje: *Między wątpieniem a pewnością. O związkach języka i racjonalności w filozofii poststrukturalizmu* (Kraków 2003), *Rzeczywistość i przedstawienie. O tezach filozoficznych Karola Irzykowskiego* (Warszawa 2006), *Wiedza egzystencjalna. O trzech koncepcjach poznania w filozofii egzystencji* (Warszawa 2008).

1 Jego najbardziej znane i dyskutowane publikacje to: C. Cossio, *La teoría egológica del derecho y el concepto jurídico de libertad*, Buenos Aires 1944; C. Cossio, *Panorama de la teoría egológica del derecho*, Buenos Aires 1949; C. Cossio, *Teoría de la verdad jurídica*, Buenos Aires 1954; C. Cossio, *La polemica anti-egológica (Respuesta al profesor Hans Kelsen)*, „La Ley” (1954) nr 76, s. 740–760; C. Cossio, *La teoría egológica del derecho. Su problema y sus problemas*, Buenos Aires 1963.

2 Anglojęzyczne publikacje to między innymi dwa artykuły rozwijające problematykę metodologii prawniczej – dogmatyki prawa w zestawieniu z socjologią prawa: C. Cossio, *Jurisprudence and the Sociology of Law*, 1, „Columbia Law Review” 52 (1952) nr 3, s. 356–381; C. Cossio, *Jurisprudence and the Sociology of Law*, 2, „Columbia Law Review” 52 (1952) nr 4, s. 479–501. To także tłumaczenia jego prac, w szczególności C. Cossio, *Phenomenology of the Decision*, w: *Latin-American Legal Philosophy*, ed. L. Recaséns Siches, transl. G. Ireland, Cambridge Mass. 1948, s. 343–400.

pewnym przeformułowaniu podstawowych tez fenomenologii w ogóle jako metody badań oraz – co więcej – metody działania. Właśnie ten ostatni aspekt zbliża jego egologiczną koncepcję prawa do tez fenomenologii realistycznej. Mówiąc krótko, fenomenologia prawa Cossio byłaby ulokowana niejako pośrodku między idealizmem Edmunda Husserla i realizmem Adolfa Reinacha – twórcy i postulatora fenomenologii prawa.

Cossio – fenomenolog prawa

Fenomenologia prawa rozwijała się u początku ruchu fenomenologicznego dzięki studiom Reinacha³, który – jak wiadomo – zaproponował koncepcję fenomenologii realistycznej, polemiczną wobec tez Husserla. Idealistyczne i egologiczne tezy Husserla znajdowały w fenomenologii realistycznej (między innymi Hedwig Conrad-Martius i Roman Ingarden) pewne kontynuacje, przede wszystkim ejdetyczne. Husserl postulował stosowanie metody fenomenologicznej do badania zróżnicowanych fenomenów świadomości i doświadczeń podmiotu, jak również do badania rozmaitych sposobów pojawiania się przedmiotów percepcji i doświadczenia, danych w horyzoncie świata. Jednak poszczególne odmiany fenomenologii skupiały się na wybranych zagadnieniach tej ogólnej, postulowanej metody fenomenologicznej. Podobnie było i jest w przypadku fenomenologii prawa, której badania dotyczą: (1) podmiotów prawa (osobowych), (2) działań podlegających regulacjom i ocenie prawnej, jak również (3) przedmiotów prawa oraz (4) prawnych podmiotów instytucjonalnych (organizacji). „Realistyczna” fenomenologia Reinacha otworzyła wiele możliwości badań w filozofii i teorii prawa, a wspólne obu nurtom fenomenologii pozostają założenia dotyczące **egologicznej perspektywy – skupienia na osobowym podmiocie stanowienia prawa**, działań i ocen prawniczych. Fenomenologia prawa jest więc filozofią stosowaną, w znaczeniu, jakie temu terminowi

3 A. Reinach, *Zur Phänomenologie des Rechts. Die apriorischen Grundlagen des bürgerlichen Rechts*, München 1953 (oryg. 1913); polski przekład: A. Reinach, *Aprioryczne podstawy prawa cywilnego*, przeł. T. Bekrycht, Kraków 2009; A. Reinach, *Concerning Phenomenology*, transl. D. A. Willard, „Pacific Philosophical Quarterly” 50 (1969) nr 2, s. 194–221.

nadaje Dan Zahavi („fenomenologia stosowana”⁴), i zarazem pozostaje zbiorem ejdetycznych postulatów, które w mniejszym lub większym stopniu znajdują potwierdzenie w badaniach ludzkiego doświadczenia i jego przedmiotów. Fenomenologia stosowana odchodzi w swych założeniach od Husserlowskiego, pierwotnego postulatu badawczego, dotyczącego koniecznej bezzałożeniowości, ponieważ jest ona wprost założeniowa oraz zaangażowana, co jednak nie wyklucza jej idealizujących aspektów.

Wszystkie te atrybuty fenomenologii stosowanej znajdujemy w fenomenologii prawa Carlosa Cossio, który rozwijał swoje koncepcje od lat trzydziestych XX wieku, będąc wykładowcą akademickim i uczestnicząc aktywnie w życiu społecznym. Po zmianach politycznych w Argentynie nadal prowadził działalność badawczą i publikacyjną, choć poza uczelniami. Właśnie ten aspekt zaangażowania sprawił, że jego fenomenologia prawa odnosi się – w założeniach, tezach i postulatach – do społecznej roli prawa, przede wszystkim do roli sędziów i instytucji sądowniczych. Cossio rozpatrywał prawo – podobnie jak inni prawniczy fenomenolodzy – jako wytwór kulturowy, niejako poświadczający antropologiczne racjonalne wyposażenie jego twórców i egzekutorów. Tak pojęte **prawo** – w tym przepisy, normy, instytucje prawne – **jest uzależnione od ejdetycznego wyposażenia subiektywności, jak też od intersubiektywnej sfery kulturowej i społecznej**, wciąż konstruowanej i rekonstruowanej, czyli – mówiąc inaczej – podlegającej zmianom zależnym od danej sytuacji społecznej i politycznej. Zaangażowanie prawnika jest zatem związane – nie tylko w przypadku fenomenologii prawa, ale również w przypadku innych teorii prawniczych – z aspektami realnej sytuacji, w której prawo i prawnicy działają.

Na czym więc polega specyfika fenomenologii prawa Cossio? Przede wszystkim na umieszczeniu w centrum refleksji prawoznawczej podmiotów prawa (doświadczające oraz transcendentalne ego) oraz na wskazaniu, że podmioty działające odnoszą się do transcendentnej wobec immanencji subiektywności sfery sensu. Specyfika ta polega na uzgadnianiu tego, co

4 D. Zahavi, *Applied phenomenology: why it is safe to ignore the epoché*, „Continental Philosophy Review” (2021) nr 54, s. 259–273.

ejdetyczne i postulowane jako wspólne wszystkim ludzkim podmiotom, ze zmiennym horyzontem świata, w którym prawo powinno skutecznie działać i oddziaływać. Ejdetyka dotyczy tak antropologicznego, ponadjednostkowo wyposażenia podmiotu – ego doświadczeń i ego transcendentnego, czyli tego, co subiektywne, jak i obiektywnej sfery sensów, znaczeń i wartości – intersubiektywnej sfery *Lebenswelt* (intersubiektywna transcendentalna monadologia, której nie należy mylić ze światem naturalnego nastawienia, z wczesnymi tezami Husserla).

W swojej fenomenologii Cossio systematycznie podkreśla perspektywę pierwszoosobową, czyli egologiczną i indywidualistyczną, poznania, decyzji i działań. To ona pozwala ujmować prawo jako działające wobec i dla jednostek ludzkich, z uwzględnieniem ich specyficznej sytuacji biograficznej i zachowań, dookreślanych i nabierających znaczenia w konkretnym świecie społecznym. Równocześnie stanowisko podmiotu w świecie jest wyznaczane przez intersubiektywny kontekst kultury, tożsamy ze specyficznym ludzkim „światem życia” (inspiracje myślą Wilhelma Diltheya). Egologiczna teoria prawa Cossio lokuje prawo w świecie kultury, ponieważ jest ono specyficznym „przedmiotem kulturowym” zgodnie z założeniami koncepcji ontologii regionalnych (przejętej od Husserla i rozwiniętej). Dzięki przyjęciu perspektywy egologicznej można zakładać, że poznanie prymarnie jest samopoznaniem jednostki i rozpoznaniem uwarunkowań jej własnych relacji ze światem społecznym. Są to zatem założenia fenomenologii egzystencjalnej Martina Heideggera, dotyczące *Dasein* jako podmiotu istnienia i rozumienia (samorozumienia) oraz warunków rozpoznania własnego bycia-w-świecie. Bowiern kolejnym fenomenologicznym kontekstem rozważań Cossio była **filozofia Heideggera**⁵, przede wszystkim jego teza o prawach bytu (prymarnie – prawie do istnienia i samopoznania *Dasein*), które należy rozważać jako prawa jednostek ludzkich w kontekście praw człowieka oraz praw przyrody (nie należy tego mylić z prawem naturalnym tradycyjnie pojętym). Cossio dodatkowo łączy perspektywę egologiczną z rozpoznaniem uwarunkowań etycznych

5 Zob. O. Ben-Dor, *Thinking about Law: In Silence with Heidegger*, London–New York 2007, szczególnie rozdział 3 *What is Called Thinking Reflectively about Law?*

i z jednostkową odpowiedzialnością, ponoszoną w określonych warunkach społecznych (między innymi sędziów – teza przeciw domniemanej autonomii orzeczeń wielokrotnie potem dyskutowana, między innymi przez Ronalda Dworkina).

Ogólnym kontekstem badawczym, dyskutowanym w I połowie XX wieku, było stanowisko kulturalizmu w naukach humanistycznych i społecznych, i to właśnie ono, wraz z dyskusją dotyczącą indywidualizmu, było inspiracją i podstawą założeń egologicznej teorii prawa Cossio. Podkreślał on bowiem **kulturowe uwarunkowania wszelkiego normatywizmu** (polemika z tezami czystej teorii prawa Hansa Kelsena⁶). W tekście prezentuję wspomniane konteksty badawcze, które stanowią punkt wyjścia i podstawę refleksji fenomenologicznej Cossio, a następnie omawiam jego własną „egologiczną” koncepcję fenomenologii prawa.

Konteksty fenomenologii prawa Cossio – Husserl i Heidegger

Można omówić bardziej szczegółowo założenia egologicznej koncepcji prawa i zarazem fenomenologii stosowanej Carlosa Cossio, odwołując się do kontekstów jego refleksji. Jak wspomniano, założenia swojej koncepcji Cossio zawdzięcza: (1) fenomenologii Husserla (kwestie ego transcendentalnego, tezy dotyczące antropologicznej i racjonalnej potrzeby reguły i normatywności w ogóle, tezy dotyczące intersubiektywności społecznej i kulturowej o źródłach transcendentalnych, czyli „monadologicznej intersubiektywności transcendentalnej”, koncepcja regionalnych ontologii); (2) fenomenologii Heideggera (bezzałożeniowość fenomenologii Husserla i założeniowość postulowanej fenomenologii egzystencjalnej ze szczególnym uwzględnieniem ontologicznych tez na temat statusu *Dasein* i jego samostanowienia w świecie; koncepcja koła hermeneutycznego, którą

6 H. Kelsen, *Czysta teoria prawa*, red. A. Bosiacki, tłum. R. Szubert, Warszawa 2014 (oryg. *Reine Rechtslehre*, 1934).

Cossio rozwija jako dialektyczny spłot bytu i powinności, związany z wiedzą uzyskiwaną dzięki rozumieniu i emocjonalnemu zaangażowaniu); (3) tez filozofii kultury (transcendentalizm neokantowski, być może Ernsta Cassirera). Odrębnym kontekstem była tradycja myśli prawniczej, w szczególności Kantowskie tezy⁷ na temat relacji prawa i moralności.

Cossio konsekwentnie posługuje się terminologią fenomenologiczną i zaznacza również związki prawa i moralności, co między innymi odróżnia jego koncepcję od tez normatywizmu prawniczego Kelsena⁸ – twórcy czystej nauki prawa z mocnymi założeniami pozytywizmu prawniczego. Prawo, wedle egologicznej koncepcji Cossio, jest intersubiektywnym wytworem społeczności w ramach danej kultury, ale podstawą są zawsze jednostkowe decyzje i wybory (ego transcendentalne i ego doświadczenia). „Egologiczna filozofia prawa wychodzi z fenomenologicznego opisu bezpośrednio danej istoty prawa. Wynika to z faktu, iż metoda fenomenologiczna sprowadza się do badania esencji przedmiotów. Punktem wyjścia jest tutaj swoiste poznanie istoty w akcie intuicji istoty, czyli intelektualnej intuicji. Przedmiotem tej intuicji są eidosa, przy czym opierając na koncepcji regionalnych ontologii, egologia opisuje przedmioty kulturowe”⁹.

Punktem odniesienia argumentacji fenomenologów prawa, w tym koncepcji Cossio, pozostają wczesne tezy Husserla zawarte w dwóch tomach *Badań logicznych* (*Logische Untersuchungen*), dotyczące normatywności, aksjologii i antropologicznej potrzeby racjonalnej reguły w ogóle. Jak wiadomo, w pierwszym tomie *Badań logicznych* Husserl rozpatrywał koncepcje semantyki, nominalistyczne oraz realistyczne, i zaproponował własną koncepcję znaczenia, a wraz z tym także koncepcję normy i wartości, która

7 Zob. A. E. Serrano Pirela, *Cuatro notas introductorias a la fenomenología jurídica de Carlos Cossio*, „Anuario Filosófico” 3 (1970) nr 1, s. 319–326, w szczególności s. 321.

8 Zob. *Normatywizm Hansa Kelsena a współczesna nauka prawa*, red. A. Bosiacki, Warszawa 2019.

9 K. Goździalski, *Prawo jako przedmiot kulturowy w filozofii prawa Carlosa Cossio*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” (2016) nr 1, s. 12–30; cytat s. 26. Wersja tekstu w języku angielskim: K. Goździalski, *Phenomenological Concept of Law from the Perspective of Carlos Cossio*, „Folia Iuridica (Acta Universitatis Lodzianensis)” (2020) nr 90, s. 119–139.

jest określana jako równocześnie esencjalna i funkcjonalna¹⁰. Funkcjonalny aspekt użycia danych pojęć łączy się więc z ich aspektem formalnym (nie materialnym), a więc z regułami ich umieszczenia w zdaniach (w sądach logicznych), czyli z wpisana w nie *in spe* normatywnością. W późniejszych pracach (między innymi *Idea fenomenologii*, a przede wszystkim *Idee*) Husserl deklarował konsekwentny esencjalizm semantyczny i aksjologiczny, który następnie w *Medytacjach kartezjańskich* jest rozpatrywany w odniesieniu do monadologicznej intersubiektywności (sfera *Lebenswelt*).

Trzeba podkreślić, że dla teorii i filozofii prawa szczególnie inspirujące były początkowe rozdziały pierwszego tomu *Badań logicznych – Logika jako dyscyplina normatywna, a szczególnie jako dyscyplina praktyczna oraz Dyscypliny teoretyczne jako fundamenty normatywnych*¹¹. W swoich głównych tezach na temat transcendentálnych podstaw norm Husserl określał – jak wiadomo – ejdetyczne i równocześnie logiczne podstawy wszelkiej normatywności. Natomiast w tezach dotyczących intersubiektywności wskazywał jej źródła w transcendentálnej „monadologicznej intersubiektywności” (*Medytacje kartezjańskie*). Ujmował intersubiektywność jako sferę obiektywizacji tego, co subiektywne, i jako pewne zadanie, znajdujące realizację we wspólnym „świecie życia”, w *Lebenswelt* odróżnianej od świata naturalnego nastawienia. Jest to zadanie kształtowania wspólnoty sensów i znaczeń – relatywnych kulturowo i odróżnianych od znaczenia idealnego i nierelatywnego (*Bedeutung*). Zdaniem Husserla **normatywność prawa** i instytucji stanowiących w obszarze intersubiektywności jest uwikłana podwójnie – jej podstawą jest subiektywna transcendentálność, a jej realizacja podlega przemianom, dokonującym się dzięki transcendentálnie pojętej intersubiektywności. Dzięki intersubiektywności pojętej transcendentálnie (jako podstawie tego, co wspólnotowe i społeczne) dokonuje się bowiem obiektywizacja tego, co źródłowo pochodzi z subiektywności, a więc – tego, co ma źródła jednostkowe. W ten sposób Husserl jest w stanie **uzgodnić normatywność ejdetyczną**, istotową, ujmowaną

10 Zob. E. Husserl, *Badania logiczne*, t. 1: *Prolegomena do czystej logiki*, tłum. J. Sidorek, Toruń 1996, s. 244.

11 Zob. E. Husserl, *Badania logiczne*, s. 19–57.

dzięki logice, oraz **normatywność relatywną** społecznie i kulturowo, której przejawem jest porządek prawa stanowionego. Z kolei Cossio „definiuje prawo jako normy, dzięki którym zachowanie na jego poziomie «intersubiektywnej ingerencji» jest obiektywne i przemyślane”¹².

Egologiczną koncepcję prawa Cossio wyróżnia spośród innych teorii i filozofii prawa **ontologiczna teza** dotycząca statusu prawa i „przedmiotów prawa” pośród innych obiektów napotykanych w świecie. Odwołując się do koncepcji ontologii regionalnych Husserla, wystąpił z własnymi ontologicznymi tezami. Z kolei w odwołaniu między innymi do Heideggera rozpatrywał prawo i przedmioty prawne nie tylko w aspekcie ontologicznym, lecz także ontycznym oraz egzystencjalnym, czyli uwzględniającym istnienie w czasie¹³. Można powiedzieć, że fenomenologię prawa i fenomenologię egzystencjalną, postulowaną przez Heideggera, łączy między innymi: (1) zainteresowanie intencjami, motywacjami i działaniami jednostkowego osobowego podmiotu (*Dasein* jako podmiot istnienia i rozumienia własnej egzystencji); (2) ułożenie osobowej jednostki w realnym świecie (Heideggerowskie bycie-w-świecie i poręczność narzędzi, wśród których można rozpatrywać narzędziowo regulacje i przepisy dotyczące podmiotowych działań – „narzędziowo”, czyli jako regulatywne, a więc i prawne instrumentarium umożliwiające i zarazem uprawniające jednostkową działalność w konkretnym społecznym i kulturowym uniwersum¹⁴); (3) odejście w deklarowanych założeniach od Husserlowskiego, pierwotnego postulatu badawczego, dotyczącego koniecznej bezzałożeniowości; (4) uwzględnianie czasowego charakteru istnienia w ogóle, w tym osobowych podmiotów prawa (dialektycznie i zarazem procesualnie przechodzą one od rozpoznania przedmiotów realnych do ich oceny, od realności przedmiotowej do wartościującego kontekstu ich ocen, podlegającego

12 R. Vichot, *On some Contributions of Existential Phenomenology to Sociology of Law: Formalism and Historicism*, w: *Foundations of Morality, Human Rights, and the Human Sciences. Phenomenology in a Foundational Dialogue with the Human Sciences*, eds. A.-T. Tymieniecka, C. O. Schrag, Dordrecht 1983, s. 540 (Analecta Husserliana, 15).

13 Zob. M. Heidegger, *Bycie i czas*, tłum. B. Baran, Warszawa 1994, s. 461.

14 Zob. P.D. Callister, *Law and Heidegger's Question Concerning Technology: A Prolegomena to Future Law Librarianship*, „Law Library Journal” 99 (2007) nr 2, s. 285–305.

idealizacji); (5) procesualnie pojmowane rozumienie i samorozumienie, poddane logice koła hermeneutycznego (Cossio podkreśla dialektyczne aspekty procesów hermeneutycznych oraz gnozeologiczne – interpretacja wykracza poza racjonalną epistemologię, uwzględnia subiektywne motywacje i emocje); (6) egzystencjalna teza o uprawnieniu bytu do istnienia jako podstawa „praw bytu” jako takiego¹⁵.

Jak wiadomo, podstawowy zarzut Heideggera wobec tez fenomenologii Husserla dotyczył zagadnienia bezzałożeniowości fenomenologii. Zarówno wedle fenomenologii prawa jako filozofii stosowanej, jak i w polemikach Heideggera z Husserlem, **postulat fenomenologii bezzałożeniowej** okazuje się niemożliwy do przyjęcia, ponieważ jest ona wprost założeniowa oraz zaangażowana, szczególnie w pracach samego Husserla z lat trzydziestych. Trzeba jednak dodać, że fenomenologia prawa, jak i fenomenologia egzystencjalna uzgadnia aspekty założeniowe i idealizujące. Ontologicznym i najbardziej ogólnym Heideggerowskim kontekstem rozważań Cossio była teza o esencjalnych prawach bytu, prymarnie – o prawie do istnienia i samopoznania *Dasein*, które należy rozpoznać w tym, co ontyczne, w konkretnych działaniach i zachowaniach jednostkowych osobowych podmiotów. Prawa bytu do istnienia należy zatem rozważać jako prawa jednostek ludzkich w kontekście praw człowieka oraz praw przyrody (nie należy tego mylić z prawem naturalnym tradycyjnie pojętym).

Heidegger, zakładając jako prymarny modus bycia *Dasein* – bycie-w-świecie, podąża za Husserla przekonaniem dotyczącym oczywistości (w myśleniu potocznym) istnienia świata i wraz z nim Innych. Ontyczny charakter bycia-w-świecie *Dasein* Heidegger dopełnia tezami na temat współbycia (*Mitsein*) i współbywania (*Mitdasein*) z Innymi we wspólnym świecie¹⁶. Z kolei Cossio, rozpoznający filozofię egzystencji nie tylko dzięki Heideggerowi, ale również dzięki pracom José Ortegi y Gassetta wprowadza do swoich rozważań jego **pojęcie *convivencia***, czyli współlistnienie lub współzycie. *Convivencia* jest stanem, w którym „ludzie zamieszkują

15 Zob. F. Schalow, *Heidegger, the Law of Being, and Animal Protection Laws*, „Ethics and the Environment” 20 (2015) nr 2, s. 61–82.

16 Zob. M. Heidegger, *Bycie i czas*, s. 172–173.

wspólny świat dzięki wspólnemu istnieniu¹⁷. Według Cossio „prawo pochodzi i jest oparte na społecznej rzeczywistości «convivencia». [...] prawo ustanawia przepisy funkcjonalne w celu realizacji porządku publicznego dzięki uwarunkowaniom «convivencia»¹⁸. Pojęcie *convivencia* pochodziłoby z „fenomenologii wzajemności, która jest oparta ontologicznie na pojęciu «życia» w *Lebensphilosophie*” i która odwołuje się do tezy fenomenologii egzystencjalnej, że „znaczenie i intencja są ze sobą powiązane przez cały czas istnienia, łącząc jednostkę i świat w każdej konkretnej terażniejszości¹⁹. Jednak zdaniem Cossio ani wcześniejsi „filozofowie życia” ani późniejsi fenomenolodzy „nie przeprowadzili zrozumiałego studium rzeczywistości prawnej w życiu ludzkim²⁰”.

Roberto Vichot omawia egzystencjalne źródła inspiracji w fenomenologii prawa Cossio, jak też współpracującego z nim Luisa Recasénsa Siches²¹. „Starając się zrozumieć związek między jednostką a prawem, Carlos Cossio i Luis Recaséns Siches przeszli ku fenomenologii egzystencjalnej, aby uzyskać podstawę dla swoich badań na temat rzeczywistości prawnej”, aby sformułować teorię i dookreślić pojęcia „potrzebne do opisu atrybutów i esencji zjawisk prawnych²². Przyjęli oni zatem „fenomenologię egzystencjalną jako metodę analityczną i ogólną przesłankę filozoficzną²³. Jednak obaj zauważali sprzeczności między fenomenologią egzystencjalną i badaniem zjawisk prawnych. „Po pierwsze, fenomenologia egzystencjalna ustanawia rzeczywistość społeczną jako niezbędną i wystarczającą element doświadczenia prawnego, który musi być zawarty we wszystkich ontologicznych i naukowych opisach prawa. Po drugie, fenomenologia egzystencjalna stanowi podstawę filozofii prawa uważanej za dziedzinę nauki

17 R. Vichot, *On some Contributions of Existential Phenomenology*, s. 540.

18 R. Vichot, *On some Contributions of Existential Phenomenology*, s. 540.

19 R. Vichot, *On some Contributions of Existential Phenomenology*, s. 540.

20 R. Vichot, *On some Contributions of Existential Phenomenology*, s. 540.

21 Publikacje z okresu, kiedy Cossio rozwijał swoją teorię egologiczną: L. Recaséns Siches, *Estudios de Filosofía del Derecho*, Barcelona 1936; L. Recaséns Siches, *Axiología jurídica: Bases para la estimativa jurídica*, Havana 1939; L. Recaséns Siches, *Vida humana, sociedad y derecho. Fundamentación de la Filosofía del Derecho*, México 1939.

22 R. Vichot, *On some Contributions of Existential Phenomenology*, s. 539.

23 R. Vichot, *On some Contributions of Existential Phenomenology*, s. 540.

w ogólnej dziedzinie nauk humanistycznych”²⁴. Vichot argumentuje, że takie przesłanki wychodzą poza fenomenologię egzystencjalną i umieszczają dziedzinę prawa w szerszym kontekście badań. Argumentuje: „pierwsze twierdzenie jest słuszne i stanowi podstawę do rozszerzenia fenomenologii egzystencjalnej na socjologię prawa. Drugie twierdzenie zależy jednak od pojęcia rzeczywistości prawnej niezgodnej z fenomenologią egzystencjalną i prowadzi do włączenia formalistycznych założeń do dzieła Cossio”²⁵. Jednak sam Cossio wskazywał wyraźne różnice między socjologią prawa a fenomenologią prawa, której ważnym celem jest postulowanie metody badawczej w ramach „dogmatyki prawa”²⁶. Ta pierwsza bowiem dopełniałaby teorię prawa, ale bardziej w kontekście studiów nad kulturą w ogóle niż studiów teoretyczno-prawnych, w dużej mierze właśnie „formalnych”. Cossio potrafił zatem pogodzić stanowiska badawcze, które Vichot uznaje za trudne do uzgodnienia.

Konteksty fenomenologii prawa Cossio – kulturowe uniwersum i normatywizm

Można powiedzieć, że fenomenologiczne konteksty rozważań Cossio były dopełniane przez **Kantowskie i neokantowskie tezy antropologiczne**, dotyczące esencjalnego wyposażenia, apriorycznych i transcendentálnych uwarunkowań egzystencji, działań i zachowań jednostkowych podmiotów. Jednak Cossio – inaczej niż Reinach w jego apriorycznej teorii prawa oraz Kelsen w jego czystej teorii prawa – podkreślał niezbywalną rolę zmiennych, realnych czynników środowiskowych: społecznych (w tym instytucji) oraz kulturowych (w tym semantycznych).

Cossio oparł swoją egologiczną teorię prawa na Husserlowskich tezach dotyczących ego transcendentálnego oraz monadologicznej transcendentálnej intersubiektywności. Według Cossio nauka o prawie i teoria prawa

24 R. Vichot, *On some Contributions of Existential Phenomenology*, s. 540.

25 R. Vichot, *On some Contributions of Existential Phenomenology*, s. 540.

26 Zob. C. Cossio, *Jurisprudence and the Sociology of Law*, 1, s. 356; A. E. Serrano Pirela, *Prolegómenos para el estudio de la teoría egológica*, „Anuario Filosófico” 2 (1969) nr 1, s. 335–353, w szczególności s. 339–340.

ma za przedmiot badań – doświadczenie ufundowane na kulturze, a za główny temat rozważań powinna mieć **doświadczenie wolności**. Założenie to uwzględnia esencjalne antropologiczne wyposażenie, mające swe źródła już w koncepcji wolności św. Augustyna, a uwikłane aporetycznie w relację z koniecznością. Założenie to uwzględnia również wolicjonalną formułę Kantowskiego imperatywu kategorycznego, postulującą, by jednostkowy podmiot postępował w taki sposób, że jego wolna wola mogłaby być podstawą powszechnych regulacji, w tym prawa powszechnego. Jednak zarazem wolność podmiotowego doświadczenia musi uwzględniać – zdaniem Cossio – nie tylko uniwersalną bezwarunkową zasadę obowiązującą wszystkie podmioty moralne, lecz także zmienne uwarunkowania społeczne i kulturowe. Prawo bowiem jest kulturowym przedmiotem²⁷, który ludzie wytwarzają w oparciu o wartości i nie jest ono neutralne względem wartości. W ramach kultury wartość stanowi dialektyczną miarę ocen – pozytywnych bądź negatywnych. Artur José Almeida Diniz wskazuje równocześnie wzajemne związki prawa i moralności, jak też ich odrębność w teorii egologicznej Cossio: „Jednak postrzeganie Prawne różni się od postrzegania Moralnego; to pierwsze musi rozumieć zachowanie w świetle Restrykcji i ze względu na tę rację Prawo jako fenomen jest ideą Intersubiektywności możliwych działań”²⁸.

Ponieważ uznaliśmy Prawne Zachowanie za Intersubiektywną Restrykcję, stanęliśmy wobec wstępnej możliwości pojawienia się takiego współlistnienia, z uwagi na fakt, że wspomniane usystematyzowanie jest otwartą mnogością [plurality] i że podstawowe współlistnienie jest źródłem otwartej mnogości. Innymi słowy, na początkowym etapie pojawiają się dwa możliwe fizyczne, intersubiektywne wzajemne wpływy: Ja i Inny. Współlistniająca możliwość współpodzielanego zachowania – jako intersubiektywnego aktu mającego skutki i inicjującego – jest kluczem do dalszego rozumienia prawnych

27 Zob. B. Dimitrov, *Cultural Phenomenology of Law and Topological Approach to Law. A Series of papers presenting the essentials of Topological Approach to Law* (2012); https://www.academia.edu/1428060/Cultural_Phenomenology_of_Law (21.07.2022).

28 A. J. Almeida Diniz, *The Egological Theory. An Approach to the Legal Thought of Carlos Cossio (a thesis submitted to the Departement of Law)*, Tulane University, 1965, s. 76.

problemów. Jest to współudział w pełni dostrzegany i w pełni zespalający. [...] Jest to współuczestnictwo, a nie mnogość indywidualnych zachowań²⁹

– współudział podlegający postrzeganiu moralnemu, które nie musi jeszcze uwzględniać wspomnianych prawnych Restrykcji.

Immanentny charakter sprawiedliwości łączy się z prawniczym, przede wszystkim sądowniczym (praktyka sędziowska) podejmowaniem decyzji. Sądowa ocena i wyrok wydawany w imię sprawiedliwości są zatem immanentne dla prawa w ogóle i równocześnie uwarunkowane przez dany system prawa, czyli w granicach wyznaczonych przez prawo. Jednak Cossio występuje przeciw postawie sędziego nieuwzględniającej uwarunkowań społecznych i kulturowych. Później zwolennikiem takiej postawy będzie między innymi Ronald Dworkin, łączący autonomizację sędziowskich orzeczeń z zakładaną i postulowaną wolnością jednostki. Natomiast Cossio uznaje wolność sędziego do podejmowania wiążących decyzji (orzeczeń, wyroków) jako nie tyle ograniczoną, ile zawsze uwikłaną w relatywne konteksty społeczne i kulturowe, w których osoba sądzona, jej zachowanie i czyn zaistniały. Konteksty te wyznaczałyby – można powiedzieć – pewien koniecznościowy horyzont świata, wchodzący w aporetyczną relację z wolną decyzją sędziego.

Cossio zadaje pytanie powracające w fenomenologii prawa – pyta o możliwość uzgodnienia tez esencjalizmu Husserla (tez ejdetycznych) i Heideggera (ejdetyka egzystencji) ze zmiennymi uwarunkowaniami zróżnicowanej sfery faktyczności, do której odnosi się prawo i którą musi uwzględniać, jak też na nią wpływać (naprawcza rola prawa, głównie socjologii prawa). Problem wciąż powracający w różnych koncepcjach fenomenologii prawa dotyczy właśnie **uzgodnienia założeń esencjalizmu ze stanowiskiem relatywizmu kulturowego**, którego prawnicy – co wielokrotnie Cossio podkreśla – nie powinni pomijać. Podobnie jak inni fenomenolodzy prawa, proponuje on rozwiązanie tej kwestii za pomocą esencjalnych założeń antropologicznych, wedle których człowiek posiada źródłowo racjonalne, sensotwórcze wyposażenie (w tym normotwórcze

29 A. J. Almeida Diniz, *The Egological Theory*, s. 77.

w ramach danej społeczności i jej kultury). Jednostka ludzka jest zatem w sposób stały i esencjalny racjonalnym bytem, który poznaje i kształtuje zmienną rzeczywistość społeczną i kulturową za pomocą normatywnych ustaleń, szczególnie norm prawnych i instytucji egzekwowania ich realizacji.

Cossio, podobnie jak inni fenomenolodzy prawa, wskazuje za Husserlem wspólnotowe, społeczne stanowienie prawa jako warunek umowy – relatywnej i podlegającej zmianom. Zmienność i relatywność reguł prawnych związana jest więc z ich umownością i kulturowym relatywizmem, czyli z ciągłym stanowieniem wspólnej sfery intersubiektywności, jej znaczeń, reguł i ocen. Natomiast antropologiczna potrzeba i konieczność normatywności – w tym prawnej – stoi u podstaw samego aktu powoływania i realizowania norm. Potrzeba normatywności dotyczy także samej umowy społecznej, czyli kierowania się pewnymi zasadami w działaniu, w komunikowaniu i porozumiewaniu³⁰.

Projekt prawa ma zatem swe źródła w strukturach subiektywności, a przede wszystkim w racjonalności transcendentalnego ego – jest to teza ponadkulturowa, zakładająca pewną antropologiczną uniwersalność, która pozwala orzekać o prawie i jego regułach bez uwzględniania kulturowych i historycznych relatywizacji. Mówiąc inaczej, fenomenologia prawa, w szczególności egologia Cossio, zajmuje się pewnymi **formalnymi warunkami stanowienia i respektowania normatywności** z uwzględnieniem rzeczywistego tematycznego „materiału” empirycznego, danego wraz z kontekstem kulturowym. Można powiedzieć, że szczególnie ten drugi aspekt odróżnia fenomenologiczne koncepcje prawa od czystej teorii prawa Kelsena, która jest określana jako „normatywizm”³¹. Cossio w swojej egologicznej koncepcji prawa podkreślał także aspekty normatywne, ale zaznaczał odmienności od teorii Kelsena. Wskazuje się jednak, że zainteresowanie zagadnieniami normatywizmu przejął od Kelsena i stały się one ważną częścią jego własnej teorii. Do spotkań i bezpośrednich dyskusji doszło między myślicielami podczas dwóch wizyt Kelsena w Argentynie

30 Zob. C. Cossio, *Jurisprudence and the Sociology of Law*, 1, s. 371.

31 Zob. *Leksykon współczesnej teorii i filozofii prawa*, red. J. Zajadło, Warszawa 2017, s. 192.

(1949 i 1951), a ich wynikiem były dwie publikacje będące zapisem racji prezentowanych przez obu filozofów³². Cossio akceptował prawo pozytywne, jednak nie uznawał mechanistycznego normatywizmu, rozpoznawanego w czystej teorii prawa Kelsena, jako stanowiska nauk prawnych. Wykazywał, że prawo (również systemy prawne) powinno być rozumiane i interpretowane w ramach teorii poznania (gnozeologia) przez teorię poznania w odniesieniu do ludzkich zachowań, obserwowanych i doświadczanych w intersubiektywnym, kulturowym kontekście wspólnego życia. Nie rozpatrywał on zatem roli czy funkcji domniemanych, idealnych podmiotów prawnych, a takie ich ujmowanie uważał za przejaw mechanistycznego podejścia w normatywizmie. Odnosił się do obserwowalnych zachowań realnych, jednostkowych osób, do „prawdziwych istot ludzkich”, a prawo ujmował jako uwzględniające realne ludzkie zachowania, przebiegające w obrębie i w zgodzie z kulturowym kontekstem normatywności. Normatywność z kolei byłaby wpisana, włączona w te zachowania i wymagałaby rozjaśnienia, rozumienia i interpretacji.

Cossio rozważa **zachowanie podmiotu jako pewną możliwość**, u podstaw której znajduje się egologiczna potrzeba reguły w ogóle. Natomiast kontekst owej normatywności wraz z konkretnymi treściami określa szeroki zespół reguł wpisanych w sferę intersubiektywności, w *Lebenswelt*. Cossio pisze: „Reguły to po prostu pojęcia, według których myślimy o tym postępowaniu. Same w sobie, jako pojęcia, są idealnymi obiektami typu logicznego, jak wszystkie koncepcje”³³. **Reguły** umożliwiają działanie podmiotu, ale nie określają szczegółowo regularności postępowania indywidualnego. Dlaczego? Cossio rozpatruje dynamiczny i czasowy charakter ego – to podmiot poznający i działający, ale przede wszystkim egzystujący, którego istnienie jest podzielane z Innymi. Jest to zatem również współistnienie [*convivencia, co-existence*] we wspólnym świecie *Lebenswelt*, to

32 C. Cossio, *Teoría egológica y teoría pura (Balance provisional de la visita de Kelsen a la Argentina)*, „Mundo Hispánico” (1949) nr 48, s. 185–249; H. Kelsen, *Teoría pura del derecho y teoría egológica (Respuesta a Carlos Cossio: Teoría egológica y teoría pura del derecho, balance provisional de la visita de Kelsen a la Argentina)*, transl. L. Legaz Lacambra, „Revista de Estudios Políticos” (1953) nr 71, s. 3–39.

33 C. Cossio, *Phenomenology of the Decision*, s. 348.

znaczy w świecie wspólnego Życia (odwołania do kategorii *zoon politikon* Arystotelesa). Takie wzajemne uwikłanie egzystencji jednostkowej i wspólnotowej jest określone normatywnie – moralnie i prawnie jako związek Powinności, a nawet Obowiązku i Wolności. Według Cossio podmiot jest zawsze pewną czasową możliwością. Zgodnie z zasadą Powinności musi uwzględnić konieczność reguły, zaś zgodnie z zasadą wolności wybiera konkretne postępowanie, które realizuje w praktyce. Jest to także przejście od teoretycznie pojętej reguły do jej praktycznego przejawu, od fenomenu świadomości do fenomenu pojmowanego jako przejaw.

Cossio pisze, że Zachowanie zawiera Prawo, a Prawo jest Ludzkim Życiem. Jednostkowy podmiot działający we wspólnym świecie musi uwzględniać ustanowione reguły i konsekwencje własnego postępowania, musi zatem rozpoznawać Prawo jako Zjawisko w świecie, czyli konkretne ustalenia kodeksów prawnych jako przejawy, fenomeny źródłowej konieczności reguły w ogóle. Tak pojęte Prawo w świecie wyznacza horyzont intersubiektywnie możliwych, bo dopuszczalnych działań. Jednostkowy podmiot internalizuje normy moralne i prawne dzięki „rozumieniu normatywnemu”. Jednak wpływom podmiotu podlegają przede wszystkim reguły prawne, ponieważ normatywność moralna jest sferą zobowiązań trudno negocjowanych. Natomiast skodyfikowane regulacje prawa poddają się łatwiej ingerencji jednostkowych podmiotów i są „ontycznie” dostrzegalne, „percybowane”. Pisze on o ustanawianiu reguł, które zawsze powinny uwzględniać współistnienie z Innym, bowiem **nastawienie egologiczne**, skupione na ego transcendentalnym jako pewnej podmiotowej możliwości, **nie jest nastawieniem egocentrycznym** – w tej konstatacji wyraźnie widać połączenie fenomenologii Husserla z filozofią egzystencji Unamuno. Cossio podkreśla, iż obecność Innego powinna być dostrzeżona w osobistym istnieniu i w „biograficznym wymiarze” jako współistnienie. „Współistnienie [*convivencia*] jest obecne w Tradycji, Edukacji, w społecznych sposobach kształtowania środowiska, w Kulturze, Religii, jak i w języku mówionym i w politycznych instytucjach”³⁴, a więc w instytucjach ustanowionych zwyczajowo oraz zgodnie z kodeksami.

34 Zob. A. J. Almeida Diniz, *The Egological Theory*, passim.

Można powiedzieć, że celem Cossio – podobnie jak w przypadku teorii Kelsena – było wprowadzenie logiki normatywnej do prawniczej oceny zróżnicowanej sfery rzeczywistości. Jednak w przypadku jego fenomenologicznej koncepcji ocena ta odwoływała się źródłowo nie do rozpatrywania możliwości, ale do rozpoznawania zachowań ludzkich jako fenomenów – przejawów ich aktywności wraz z nadawanymi i interpretowanymi znaczeniami. W kategoriach zachowania i doświadczenia rozpatrywał on również działania jurysdykcji – sędziego, od którego szczególnie wymaga się sensownych działań.

Podsumowanie – ograniczone wpływy fenomenologii prawa Cossio

W fenomenologii prawa Cossio – w jego egologicznej teorii prawa – znajdujemy założenia i tezy fenomenalizmu (Immanuela Kanta, Georga W. F. Hegla), ale przede wszystkim fenomenologii Husserlowskiej oraz Heideggerowskiej. Jak łatwo zauważyć, koncepcje te w nieco odmienny sposób definiują fenomen: przede wszystkim jako zjawisko mentalne, czyli to, co pojawia się w wewnętrznych przeżyciach i doświadczeniach podmiotu (Kant), również jako obserwowalny przejaw aktywności wewnętrznych podmiotu (Ducha Absolutnego według Hegla), a zwłaszcza jako to, co pojawia się w wyniku obserwacji i doświadczeń samopoznającego się podmiotu, któremu dany jest w akcie intencjonalnym pewien przedmiot w jego fenomenalnym pojawieniu się (Husserl, Ingarden). Należałoby też wspomnieć tezy Heideggera dotyczące ontologii jako wiedzy o tym, w jaki sposób byt się pojawia (fenomenologia jest ontologią³⁵) oraz postulat wyraźnego rozdzielenia tego, co ontyczne i tego, co ontologiczne. Fenomenologiczne uwikłania teorii Cossio są zatem wielorakie, zróżnicowane, ale zarazem spójne, ponieważ łączą się dzięki innym założeniom – kulturalizmu i hermeneutyki, a przede wszystkim antropologicznego esencjalizmu, rozpoznanego w fenomenologii Husserla. Uspójnia je rozpatrywanie świadomości i jej struktur jako podstawy normatywności w ogóle, w tym normatywności

35 Zob. M. Heidegger, *Bycie i czas*, s. 53.

kulturowej, moralnej i prawnej. Świadomość i jej struktury oraz monadologicznie pojęta, transcendentalna intersubiektywność to źródła nie tylko normatywności, lecz także aksjologii (wartości i wartościowania).

Trzeba zapytać o badawcze wpływy i oddziaływania egologicznej teorii prawa Cossio. Była ona popularna i komentowana przez filozofów prawa w Ameryce Łacińskiej³⁶, pojawiły się tam również inne fenomenologiczne koncepcje prawa. Egologiczna teoria prawa jest nadal uważana za wybitne osiągnięcie, nie tylko nauk prawnych i nie tylko w hiszpańskim kręgu językowym, jest komentowana, a także wzbudza dyskusje. Neil Duxbury wskazuje podstawowe metodologiczne zarzuty stawiane teorii Cossio:

Jeśli jednak zaakceptuje się, że takie [istotowe] cechy istnieją *in rerum natura*, a prawo w swej istocie reprezentuje te cechy, następujące trzy konkretne kwestie pozostają bez odpowiedzi. Po pierwsze, dlaczego, biorąc pod uwagę ich naturalne istnienie, cechy te powinny wymagać prawnego wyrażenia? Jak argumentował Lenoble [...], większość filozofii prawnych po prostu nie rozwiązuje tego problemu. W związku z tym, podsumowuje, filozofia prawna w ogóle stoi przed zadaniem zmierzenia się z kwestią, dlaczego rzekomo naturalnie istniejące stany rzeczy są uważane za koniecznie wymagające „wzmocnienia” dzięki pozytywnej instancji prawnej. W szczególności w odniesieniu do Cossio argumentowano, że jego teoria nieuchronnie pozostawia tę kwestię nierozwiązaną, ponieważ łączy regulację ludzkiego postępowania za pomocą prawa pozytywnego z rzeczywistym przedmiotem nauki prawa, mianowicie z pozytywnymi normami, dzięki którym prawo uzyskuje te regulacje [...]. Cossio wydaje się domyślnie zakładać, że prawnie normatywna regulacja ludzkiego postępowania istnieje immanentnie w naturalnym stanie ludzkiego postępowania jako siła wiążąca ontologicznie sama w sobie. Drugi problem z egologiczną definicją prawa Cossio – opartą na ludzkiej harmonii i wzajemnym zrozumieniu – polega na tym, jak się wydaje, że nie jest w stanie uwzględnić konfliktowych lub antagonistycznych zachowań społecznych, chyba że takie zachowanie jest w każdym przypadku uważane za nielegalne. W konsekwencji trzeci problem

36 Zob. J.L. Kunz, *Introduction*, w: *Latin-American Legal Philosophy*, ed. L. Recaséns Siches, Cambridge Mass. 1948, s. XIX–XXXVII.

z jego teorią polega na tym, że nie bierze on pod uwagę faktu, iż prawa mogą być tworzone, a nawet w przeszłości zostały stworzone z uwzględnieniem konfliktu społecznego, a nie tylko harmonii. Mówiąc wprost, zdaniem Cossio prawo jest koniecznie odzwierciedleniem „dobra”³⁷.

Jest to jednak zbyt pochopna opinia, ponieważ Cossio podkreślał naprawczą rolę prawa wobec trudnych sytuacji faktycznych. Wciąż aktualne pozostaje jego przekonanie dotyczące kulturowej i społecznej roli prawników, Cossio bowiem uważał, że prawnik „nie może obejść się bez minimum filozoficznej świadomości, jeśli naprawdę chce być prawnikiem, szczególnie w czasach takich jak teraźniejszość, kiedy jego nauka”, czyli prawoznawstwo, teoria, jak i filozofia prawa „pograżona jest w głębokim kryzysie podstaw”³⁸. Almeida Diniz podkreśla, że Cossio angażował się w przywrócenie naukom prawnym niezbędnej rzeczywistości i uznanie ludzkiej kondycji za przyczynę jej istnienia³⁹. Współcześnie z powodu niewielkiej dostępności jego książek, braku wznowień, a przede wszystkim tłumaczeń Cossio – jako fenomenolog prawa, jak też filozof społeczny – pozostaje mało znany.

Bibliografia

- Almeida Diniz A.J., *The Egological Theory. An Approach to the Legal Thought of Carlos Cossio (a thesis submitted to the Departement of Law)*, Tulane University, 1965.
- Ben-Dor O., *Thinking about Law: In Silence with Heidegger*, London–New York 2007.
- Callison P.D., *Law and Heidegger's Question Concerning Technology: A Prolegomena to Future Law Librarianship*, „Law Library Journal” 99 (2007) nr 2, s. 285–305.

37 N. Duxbury, *Carlos Cossio and Egological Legal Philosophy*, „Ratio Juris” 2 (1989) nr 3, s. 276.

38 A. E. Serrano Pirela, *Cuatro notas introductorias a la fenomenología jurídica de Carlos Cossio*, s. 326.

39 A. J. Almeida Diniz, *The Egological Theory*, s. 2–3.

- Cossio C., *Jurisprudence and the Sociology of Law*, 1, „Columbia Law Review” 52 (1952) nr 3, s. 356–381.
- Cossio C., *Jurisprudence and the Sociology of Law*, 2, „Columbia Law Review” 52 (1952) nr 4, s. 479–501.
- Cossio C., *La polémica anti-egológica (Respuesta al profesor Hans Kelsen)*, „La Ley” (1954) nr 76, s. 740–760.
- Cossio C., *La teoría egológica del derecho. Su problema y sus problemas*, Buenos Aires 1963.
- Cossio C., *La teoría egológica del derecho y el concepto jurídico de libertad*, Buenos Aires 1944.
- Cossio C., *Panorama de la teoría egológica del derecho*, Buenos Aires 1949.
- Cossio C., *Phenomenology of the Decision*, w: *Latin-American Legal Philosophy*, ed. L. Recaséns Siches, transl. G. Ireland, Cambridge Mass. 1948, s. 343–400.
- Cossio C., *Teoría de la verdad jurídica*, Buenos Aires 1954.
- Cossio C., *Teoría egológica y teoría pura (Balance provisional de la visita de Kelsen a la Argentina)*, „Mundo Hispánico” (1949) nr 48, s. 185–249.
- Dimitrov B., *Cultural Phenomenology of Law and Topological Approach to Law. A Series of papers presenting the essentials of Topological Approach to Law* (2012), https://www.academia.edu/1428060/Cultural_Phenomenology_of_Law (21.07.2022).
- Duxbury N., *Carlos Cossio and Egological Legal Philosophy*, „Ratio Juris” 2 (1989) nr 3, s. 274–282.
- Goździalski K., *Phenomenological Concept of Law from the Perspective of Carlos Cossio*, „Folia Iuridica (Acta Universitatis Lodziensis)” (2020) nr 90, s. 119–139.
- Goździalski K., *Prawo jako przedmiot kulturowy w filozofii prawa Carlosa Cossio*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” (2016) nr 1, s. 12–30.
- Heidegger M., *Bycie i czas*, tłum. B. Baran, Warszawa 1994.
- Husserl E., *Badania logiczne*, t. 1: *Prolegomena do czystej logiki*, tłum. J. Sidorek, Toruń 1996.
- Kelsen H., *Czysta teoria prawa*, red. A. Bosiacki, tłum. R. Szubert, Warszawa 2014.
- Kelsen H., *Teoría pura del derecho y teoría egológica (Respuesta a Carlos Cossio: Teoría egológica y teoría pura del derecho, balance provisional de la visita de Kelsen a la Argentina)*, transl. L. Legaz Lacambra, „Revista de Estudios Políticos” (1953) nr 71, s. 3–39.

- Kunz J.L., *Introduction*, w: *Latin-American Legal Philosophy*, ed. L. Recaséns Siches, Cambridge Mass. 1948, s. XIX–XXXVII.
- Leksykon współczesnej teorii i filozofii prawa*, red. J. Zajadło, Warszawa 2017.
- Normatywizm Hansa Kelsena a współczesna nauka prawa*, red. A. Bosiacki, Warszawa 2019.
- Recaséns Siches L., *Axiología jurídica: Bases para la estimativa jurídica*, Havana 1939.
- Recaséns Siches L., *Estudios de Filosofía del Derecho*, Barcelona 1936.
- Recaséns Siches L., *Vida humana, sociedad y derecho. Fundamentación de la Filosofía del Derecho*, México 1939.
- Reinach A., *Concerning Phenomenology*, transl. D.A. Willard, „Pacific Philosophical Quarterly” 50 (1969) nr 2, s. 194–221.
- Reinach A., *Zur Phänomenologie des Rechts. Die apriorischen Grundlagen des bürgerlichen Rechts*, München 1953, polski przekład: Reinach A., *Aprioryczne podstawy prawa cywilnego*, przeł. T. Bekrycht, Kraków 2009.
- Schalow F., *Heidegger, the Law of Being, and Animal Protection Laws*, „Ethics and the Environment” 20 (2015) nr 2, s. 61–82.
- Serrano Pirela A.E., *Cuatro notas introductorias a la fenomenología jurídica de Carlos Cossio*, „Anuario Filosófico” 3 (1970) nr 1, s. 319–326.
- Serrano Pirela A.E., *Prolegómenos para el estudio de la teoría egológica*, „Anuario Filosófico” 2 (1969) nr 1, s. 335–353.
- Vichot R., *On some Contributions of Existential Phenomenology to Sociology of Law: Formalism and Historicism*, w: *Foundations of Morality, Human Rights, and the Human Sciences. Phenomenology in a Foundational Dialogue with the Human Sciences*, eds. A.-T. Tymieniecka, C. O. Schrag, Dordrecht 1983, s. 539–551 (Analecta Husserliana, 15).
- Zahavi D., *Applied phenomenology: why it is safe to ignore the epoché*, „Continental Philosophy Review” (2021) nr 54, s. 259–273.

Abstrakt

Założenia i tezy fenomenologii prawa Carlosa Cossio

Carlos Cossio, argentyński filozof prawa rozwijał swoje koncepcje od lat trzydziestych XX wieku, będąc wykładowcą akademickim i aktywnie uczestnicząc w życiu społecznym. W założeniach, tezach i postulatach jego prawnicza teoria zajmuje się społeczną rolą prawa, przede wszystkim rolą sędziów i instytucji sądowych. W swojej fenomenologii prawa Cossio odwołuje się przede wszystkim do tez fenomenologicznych Edmunda Husserla, jak również do etyki Immanuela Kanta oraz do filozofii egzystencji – do koncepcji Miguela de Unamuno i Martina Heideggera. Cossio systematycznie podkreśla pierwszoosobową, czyli egologiczną i indywidualistyczną perspektywę wiedzy, decyzji i działań. Taka perspektywa pozwala nam rozpoznawać prawo jako działające wobec i dla ludzkich jednostek, z uwzględnieniem ich specyficznej sytuacji biograficznej i ich zachowania – prawo jest określane i nabiera ważności w konkretnym społecznym świecie. Równocześnie pozycja podmiotu w świecie jest określana przez intersubiektywny kontekst kultury, tożsamy ze specyficznym ludzkim „światem życia”. Cossio kieruje naszą uwagę ku tezom antropologicznym (antropologiczna potrzeba reguł i normatywności) oraz ku językowi i innym systemom znakowym, uznawanym za specyficznym ludzkie wytwory i nadające znaczenie „przedmiotom kultury” (Wilhelm Dilthey), czyli ku intersubiektywności (*Lebenswelt*) szeroko pojmowanej jako symboliczna, semiotyczna i semantyczna sfera.

Słowa kluczowe: prawo, fenomenologia, zachowanie, egologia, intersubiektywność

Abstract

Assumptions and Theses of Carlos Cossio's Phenomenology of the Law

The Argentinian legal philosopher Carlos Cossio developed his concepts from the 1930s, being an academic lecturer and actively participating in social life. In assumptions, theses and postulates, his theory of law examines the social role of law, primarily the role of judges and judicial institutions. In his phenomenology of law,

Cossio refers above all to Edmund Husserl's phenomenologist theses, but also to Immanuel Kant's ethics and to the philosophy of existence – to the construals of Miguel de Unamuno and Martin Heidegger. Cossio systematically emphasises the first-person, i.e., egological and individualistic, perspective of knowledge, decisions and actions. Such a perspective allows us to recognise law as acting towards and for human individuals, taking into account their specific biographical situation and their conduct – law is defined and gaining importance in a concrete social world. At the same time, the position of the subject in the world is determined by the intersubjective context of culture, which is identical to the specifically human “world of life”. Cossio directs our attention towards anthropological theses (the anthropological need for rules and normativity) and towards the language and other sign systems presumed to be specific human products and giving meanings to “cultural objects” (Wilhelm Dilthey), i.e., towards intersubjectivity (*Lebenswelt*) broadly understood as a symbolic, semiotic and semantic sphere.

Keywords: law, phenomenology, conduct, egology, intersubjectivity

